

MOSSÈN ANTON NAVARRO: TRADUCCIONS I TEXTOS EN PROSA

MOSSÈN ANTON NAVARRO: TRANSLATIONS AND PROSE TEXTS

NÚRIA ALTURO

Universitat de Barcelona, Dept. de Filologia Catalana i Lingüística General
Gran Via de les Corts Catalanes, 585, 08007 Barcelona

934035612

nalturo@ub.edu

ORCID: 0000-0003-2012-3334

Resum

Mossèn Anton Navarro forma part del col·lectiu d'escriptors que, des de finals del segle XIX i durant les primeres dècades del XX, s'impliquen activament en l'impuls i la promoció de l'ús formal de la llengua catalana. Aquest activisme s'expressa en primer lloc a través de la creació poètica i la col·laboració continuada en certàmens poètics i actes culturals arreu de Catalunya, que és l'aspecte més conegut de l'obra d'aquest autor; però també amb algunes traduccions (del llatí al català i del català al castellà) i amb la redacció de textos de caràcter literari, filològic, històric, pastoral o filosòfic que publica amb assiduitat a la premsa i com a col·laboracions en llibres. En aquest article presentem aquests altres textos i els situem en el context en què es van produir.

Paraules clau

Anton Navarro, Jacint Verdaguer, traducció, premsa, literatura catalana, historiografia literària

Abstract

Father Anton Navarro is part of the group of writers who were actively involved in promoting the formal use of the Catalan language from the end of the nineteenth century to the first few decades of the twentieth century. This activism was expressed first through poetic creation and ongoing participation in poetry contests and cultural events throughout Catalonia, which is the best-known aspect of this author's work, and secondly with translations (from Latin to Catalan and from Catalan to Spanish) and the writing of literary, philological, historical, pastoral or philosophical texts that he regularly published in the press and as contributions to books. In this article, we present these other texts and situate them in the context in which they were produced.

Key words

Anton Navarro, Jacint Verdaguer, translation, press, Catalan literature, literary historiography

1. INTRODUCCIÓ¹

Mossèn Anton Navarro forma part del col·lectiu d'escriptors que, des de finals del segle XIX i durant les primeres dècades del XX, s'impliquen activament en l'impuls i la promoció de l'ús formal de la llengua catalana. Des del 1894 fins al 1935 participa en nombrosos certàmens de poesia, col·labora assíduament amb revistes, diaris, butlletins d'associacions i llibres d'altres autors, i publica diversos poemaris. S'han pogut documentar més de 800 textos de Navarro: sobretot poemes, però també textos en prosa de característiques diverses (al voltant del 58 % i el 42 % respectivament).²

L'obra poètica d'Anton Navarro ha rebut una certa atenció, tant per part d'autors del seu temps com actuals.³ En canvi, es coneixen poc les seves traduccions i l'obra en prosa, a les quals dediquem aquest article. En els apartats següents ressenyem tres traduccions (de textos de Verdaguer, Garriga i Ausoni), el pròleg d'un poemari d'Agnès Armengol, i les col·laboracions periòdiques que publica a la premsa de Lleida i de Sabadell. A banda d'aquests textos, són també rellevants

1. Aquest treball ha rebut el suport del Grup d'Estudi de la Variació (2021 SGR 01084). Agraïm a Joan Ramon Piqué que ens donés notícia de la traducció d'un text de Garriga per part de Navarro. També agraïm a Xavier Espluga la referència de les paraules de Carles Riba en relació amb l'edició del text llatí de les *Obres* d'Ausoni; i a Xavier Macià diverses observacions sobre el contingut d'aquest article. La documentació dels indicis relatius a l'autoria de la columna *Marginal* parteix d'una intuïció inicial de Xavier Macià. Finalment, agraïm els comentaris dels revisors anònims d'aquest treball. Les fonts dels textos citats són la Biblioteca de Catalunya i la Biblioteca de l'Institut d'Estudis Ilerdencs.

2. Vegeu *Mossèn Anton Navarro. Obra Completa*, projecte en curs de la Universitat de Barcelona i la Universitat de Lleida (<<http://www.ub.edu/grepad/projects/mossen-anton-navarro-obra-completa/>>); CORNUDELLA (1994, 1995, 2002) i COMADRAN (2014), que han escrit, respectivament, sobre la relació de Navarro amb l'Urgell i amb Sabadell; i ALTURO & MACIÀ (2024), que han resseguit a la premsa la presència parlada de Navarro (discursos, conferències, etc.).

3. Vegeu MACIÀ (1988) i ALTURO & MACIÀ (2023).

diversos treballs sobre la llengua, el folklore i el territori de la Ribagorça, que no comentem aquí. Pel que fa als textos que tractem, les traduccions de Verdaguer i Garriga, juntament amb una revisió de l'abast de les col·laboracions periòdiques a la premsa, constitueixen una aportació nova en relació amb la informació coneguda fins ara sobre aquest autor.

2. TRADUCCIONS

Navarro fa, almenys, tres traduccions. Dues corresponen a textos originals catalans que tradueix al castellà: poemes de Jacint Verdaguer i una obra de teatre de mossèn Ramon Garriga. La tercera és la traducció del llatí al català de l'obra de Dècim Magne Ausoni, amb Carles Riba.⁴

2.1. Jacint Verdaguer

La primera traducció publicada de Navarro és una traducció lliure al castellà de poemes de Jacint Verdaguer, per la qual guanya un premi del Certamen de l'Acadèmia Bibliogràfica-Mariana de Lleida l'any 1907: *Flores marianas*. Es publica a les actes d'aquest certamen el 1908 (NAVARRO 1908a), el mateix any que Navarro pronunciava un discurs d'homenatge a Jacint Verdaguer en un acte organitzat per la Lliga Regionalista de Sabadell (NAVARRO 1908c).⁵ Són els anys de la prime-

4. També podria ser el traductor de «La recherche» (HELLO 1921), un conte del pensador catòlic francès Ernest Hello (1828-1885) sobre la recerca del nom de Déu. La traducció al català d'aquest conte, signada per «A. N.», es publica a *Esplai* (el suplement del diari *El Matí*) el 14 de febrer de 1932. Hello és l'autor de *Physionomies de saints*, un llibre traduït al castellà per Joan Maragall el 1900 (MORETA 2014). Navarro col·labora amb el diari *El Matí* i la revista *Esplai* entre el 1929 i el 1935.

5. No és el primer homenatge a Verdaguer en què participa Navarro. Verdaguer mor el 10 de juny de 1902, i cinc dies després, el 15 de juny, la revista *Pàtria. Revista Literària Catalana* (Tarragona) dedica set pàgines al poeta de Folgueroles. Navarro hi publica el sonet «A la memòria del eminent Poeta Mossèn Jacinto Verdaguer», datat el 13 de juny de 1902 a Juneda (NAVARRO 1902).

ra etapa del poeta Navarro, la que reflecteix d'una manera més clara la influència de Verdaguer en la seva poesia (MACIÀ 1988).

L'Acadèmia Bibliogràfico-Mariana de Lleida es funda el 1862, promoguda pel sacerdot Josep Maria Escolà Cugat, que també en va ser director fins el 1882, amb l'ajuda del terratinent Josep Mensa Font i el poeta i metge Lluís Roca i Florejachs com a secretari. Aquesta entitat, catòlica i conservadora, neix en un moment de desvetllament cultural a Lleida, en part per contrarestar la influència creixent del republicanisme (CASALS 2014). Els Certàmens de l'Acadèmia Bibliogràfico-Mariana es comencen a celebrar el 1863 i s'han anat celebrant ininterrompudament des de llavors, amb només una aturada entre 1936 i 1940, motivada per la guerra civil espanyola. Són uns certàmens en honor a la Verge Maria que premien poesia, prosa, pintura i música. Inicialment, els textos literaris s'hi presentaven només en castellà, però el 1866 l'Ajuntament de Lleida ofereix un premi a poesia en català, i des d'aquest any s'hi presenten també textos en català. Navarro hi va participar entre el 1894 i el 1914. El 1907 va ser nomenat *Socio de mérito literario* de l'Acadèmia Bibliogràfico-Mariana per haver obtingut premi amb joia en cinc certàmens.

Cada convocatòria d'aquests certàmens es dedica a una Mare de Déu diferent. La del 1907 es va dedicar a la Mare de Déu de la Gleva, patrona de la Plana de Vic.⁶ Verdaguer s'havia instal·lat al santuari de la Gleva el 1893. En va marxar la primavera del 1895, desobeint ordres del bisbe Morgades, que li havia prohibit abandonar el santuari sense permís. És un període tens, en què Verdaguer es defensa de la persecució de què se sent víctima en diversos articles que publica a la premsa, aplegats el 1895 a *En defensa pròpia*, publicat per L'Avenç. Però és també un espai on Verdaguer disposa de temps i se sent amb l'ànim adequat per dedicar-se a la poesia, vinculada sobretot al devocionari

6. Verdaguer escriu la lletra de les «Cobles a la Verge de la Gleva», amb música de Josep Maideu, que també compon música per a uns goigs amb lletra de mossèn Anton Navarro («Goigs en llaor de la Mare de Déu dels Socors, que es canten a la basílica de Santa Maria de Vilafranca del Penedès»). Vegeu, entre d'altres edicions d'aquestes cobles de Verdaguer: «Cobles a la Verge de la Gleva. Patrona de la Plana de Vic, que és venerada al seu Santuari de les Masies de Voltregà», Repositori Universitat Jaume I (<<http://hdl.handle.net/10234/199127>>).

cristià (PINYOL & SANTANACH 2018). Aquests factors devien influir en la decisió que pren Navarro de participar en aquesta convocatòria amb una traducció de poemes marians de Verdaguer.⁷

Jacint Verdaguer coneixia l'Acadèmia Mariana. L'any 1901 va viatjar a Lleida per presidir els Jocs Florals, en els quals Navarro va guanyar la Flor Natural. Durant la seva estada, va visitar l'Acadèmia acompanyat de Valeri Serra i Boldú; una visita que potser seria inspiradora per a la redacció del poemari *Flors de Maria*, que es publicaria l'abril de l'any següent (VERDAGUER 1902). En el discurs que pronuncia com a president dels Jocs Florals, esmenta l'Acadèmia Mariana i el seu certamen anual (MALET 2009: 76-77):

Podia Lleida oferir quelcom més a la Mare de Déu? Sí, per cert, i fou en nostres dies que fundà amb un nou i bellíssim temple en honor seu l'Acadèmia Mariana. Per què la fundà? Per enviar a tot Catalunya i a tota Espanya el regalat perfum d'aquest Lliri immaculat que hi floreix encara. Des de llavors ella és la turiferària i ensems la cantadora, i no sé si digui la mestra de capella de la Verge, puix ella és la que prega i obliga a cantar-la als trobadors del regne, convidant-los a guanyar exquisides flors d'argent i joies d'or en el torneig anyal en honor de Maria.

Navarro tria «Flors», la primera part de *Flors de Maria*, per fer aquesta traducció lliure de poemes marians de Verdaguer. Al pròleg, amb el títol «Flora Mariana», Verdaguer repassa els noms de les flors que prenen el nom de Maria, Verge o Mare de Déu (VERDAGUER 1902: 5-16). Dels 32 poemes que conté «Flors», Anton Navarro en selecciona 11, que presenta en el mateix ordre que Verdaguer: «La Primavera», «La Rosa de Gericó» ('Rosa de Gericó'), «Lo Nard» ('El nardo'), «Lo Taronger» ('El naranjo'), «Lliri de Sant Domingo» ('Lirio de Santo Domingo'), «Lo Terebinte» ('El terebinto'), «La gota de sanch» ('La gota de sang'), «Lo lliri blanch» ('La azucena'), «Passionera» ('La pasionaria'), «Lo Girassol» ('El girasol') i «No m'oblides» ('No me olvides').⁸ La traducció d'aquests poemes evidencia, per part del poeta ri-

7. Aquesta traducció és l'única que presenta Navarro en els certàmens de l'Acadèmia Bibliogràfico-Mariana.

8. «El girasol» i «El naranjo» es van tornar a publicar a la *Revista de Sabadell* els dies 15 d'agost i 27 d'octubre de 1911, respectivament.

bagorçà, una elaboració molt treballada i cuidada de la versificació i la rima. Es tracta d'un treball seriós amb què Anton Navarro honora el Verdaguer poeta, un dels seus referents més importants.⁹

2.2. Mossèn Ramon Garriga

Mossèn Ramon Garriga i Boixader (Vic 1876 - Samalús 1968) era escriptor i eclesiàstic. Com Navarro, participa sovint en els Jocs Florals, amb una poesia fonamentalment de caràcter religiós i popular, propera al Modernisme. El 1926 és nomenat Mestre en Gai Saber als Jocs Florals de Barcelona.

Garriga és un dels noms que van apareixent de manera repetida en l'obra de mossèn Anton Navarro. L'autor ribagorçà li dedica els poemes «Hora florida» (NAVARRO 1925a), «El jardí de Samalús» (NAVARRO 1925b) i «Oració a la lluernia» (NAVARRO 1927), publica la ressenya de dues obres seves (*Contes blancs*, NAVARRO 1909; *Estampes i calcomanies*, NAVARRO 1911a) i el 1912 li escriu una carta oberta a *El Diario de Lérida* (NAVARRO 1912).¹⁰ En aquesta carta, que forma part de la columna *Recitacions* (vegeu 4.3), Navarro explica una conversa amb Garriga d'un mes de maig, en un jardí, en què Garriga li explicava, com un mestre al seu deixeble, la destresa de l'aranya que fila i construeix la seva xarxa. Navarro li diu a Garriga que ara és ell mateix qui aprèn cada dia les lliçons dels petits animalons del camp.

D'aquesta relació continuada entre tots dos se'n devia derivar l'encàrrec de la traducció al castellà d'una obra de teatre de Garriga, *La Glòria*. No ens ha estat possible localitzar el text de la traducció, que si sabem que es va fer és gràcies al fet que s'inclou com a notícia en una crítica de l'estrena de l'obra, en català, al teatre Novetats de Barcelona; amb la informació que es vol estrenar a Madrid (LL. C. 1929).

9. Els altres serien, sobretot, Joan Maragall i Josep Carner (MACIÀ 1988, 2003).

10. Aquesta carta es torna a publicar a NAVARRO (1914a) i NAVARRO (1914b).

2.3. *Dècim Magne Ausoni*

Navarro tradueix del llatí al català l'obra completa de l'escriptor llatí Dècim Magne Ausoni (segle IX), juntament amb Carles Riba. Les *Obres* d'Ausoni es publiquen en dos volums de la col·lecció *Escriptors Llatins* de la Fundació Bernat Metge (AUSONI 1924, 1928). A més de la traducció al català, l'obra conté un estudi introductori sobre la vida, les obres, les característiques dels textos i els manuscrits i edicions de l'obra d'Ausoni (RIBA & NAVARRO 1924), i una edició crítica del text llatí.

L'edició del text llatí suposa una aportació innovadora a les edicions europees modernes d'aquesta obra pel que fa al mètode aplicat en l'aparat crític, i és ben acollida pels especialistes: de la publicació del primer volum se'n fan ressò mitjans europeus com la *Revue Archéologique* de París (S. R. 1926), la revista *Bilychnis* de Roma (COSTA 1926) i la *Revue des Études Anciennes*, publicació conjunta de les universitats d'Aix, Bordeus, Montpeller i Tolosa (BOULANGER 1926). Els redactors d'aquestes revistes lamenten no tenir competència suficient en llengua catalana per poder valorar la traducció, i centren els seus comentaris en l'aparat crític que acompanya l'edició del text llatí i en l'estudi introductori, que valoren molt positivament. Boulanger afirma que aquesta edició suposa «un progrès considerable respecte d'edicions anteriors», amb un aparat crític «que evita variants ortogràfiques i lliçons vicioses inútils per a la constitució del text, i que constitueix un model del gènere».¹¹ El 1931 es fa una reedició del primer volum, a cura de Joan Petit, que es torna a reimprimir els anys 2009 i 2018.

Anton Navarro era un bon coneixedor dels clàssics, segons SERRA I BOLDÚ (1903) i BULART (1939), i quan s'inicia la tasca d'edició de l'obra d'Ausoni és ja un poeta català amb una trajectòria de vint anys, de qualitat reconeguda. Era per tant un candidat òptim per col·laborar amb Carles Riba en la traducció al català, i, pel que fa a l'edició del text llatí, havia merescut la confiança de Karl Schenkl i Rudolf Peiper, editors moderns de l'obra d'Ausoni. La seva traducció dels textos lla-

11. Traducció nostra del text francès.

tins al català, en el primer volum de les *Obres* (AUSONI 1924), satisfà les expectatives de Carles Riba, que segueix col·laborant amb Navarro en la tasca de traducció dels textos del segon volum, que es publicaria quatre anys després (AUSONI 1928); en aquest cas amb el text llatí revisat per Joaquim Balcells.¹² Però Navarro té més dificultats per satisfer les expectatives de Riba a l'hora de fer l'edició del text llatí, segurament per la seva inexperiència en aquest àmbit: és la primera vegada que Anton Navarro s'ocupa de l'edició crítica d'un text clàssic, i Carles Riba ha d'esmenar bona part de la feina que havia fet Navarro durant la preparació del primer volum.¹³

3. EL PRÒLEG DEL POEMARI *ELS DIES CLARS*, D'AGNÈS ARMENGOL

El 1926, Navarro escriu el «Pòrtic» del poemari *Els dies clars*, d'Agnès Armengol i Altayó (Sabadell 1852-1934). Aquesta poeta havia format part, juntament amb Manuel Ribot i Serra, de l'anomenada generació «renaixentista» de Sabadell, que es donà a conèixer entre 1879 i 1893. Armengol i Ribot són els primers escriptors de literatura catalana culta d'aquesta ciutat al segle XIX; una circumstància que se situa en el marc d'un revifament general de l'activitat cultural i artística a Sabadell, a partir de la dècada de 1880, promoguda per les elits econòmiques i catòliques de la ciutat. Tal com explica COMADRAN (2014: 46), aquesta generació «assimila la ideologia catalanista, estesa i galvanitzada pel moviment de la Renaixença i posada al dia pels joves modernistes als anys noranta».

Agnès Armengol i mossèn Anton Navarro es devien conèixer als Jocs Florals de Sant Cugat del Vallès de 1907, a què van assistir també

12. En aquest volum, Riba i Navarro van deixar sense traduir un fragment del text *Cento nuptialis* (*Centó nupcial*): l'apartat *viii. Imminutio*, que explica el moment en què els esposos, després de la celebració del casament i l'entrada a la cambra nupcial, fan l'acte sexual. En aquest moment el text original llatí s'edita complet, però la traducció al català se substitueix per línies de punts (AUSONI 1928: 51-52).

13. Ho comenta el mateix Riba en dues cartes que escriu l'any 1924 a Joan Estelrich (cartes 1000 i 1001, GUARDIOLA 2020; vegeu també GUARDIOLA 2009 i FRANQUESA 2013).

els sabadellencs Vicenç Trabal, president de la Lliga Regionalista de Sabadell, i el poeta Ramon Ribera. Agnès Armengol hi va obtenir un segon accèssit amb «Cant de les colònies escolars barcelonines»; Ribera hi va guanyar també un segon accèssit pel poema «Desgranant records»; Navarro hi va guanyar el Premi del diputat Joan Barata amb «L'herbolari. Poemet», que va ser rebut amb gran èxit (BUSQUETS 1931).

Aquella primera trobada entre sabadellencs i Navarro a Sant Cugat inicia una llarga relació que convertiria el poeta ribagorçà en un dels poetes de referència dels cercles culturals de Sabadell (COMADRAN 2014). La poesia de Navarro suposa un canvi respecte de la generació d'Agnès Armengol i Manuel Ribot. En un Sabadell conservador i elitista on el Modernisme no arriba a quallar, l'obra de Navarro se situa entre la Renaixença i el Noucentisme, i es percep com una innovació respecte de la generació anterior (COMADRAN 2014: 77). Navarro, però, rebutja l'emmirallament en la literatura europea dels nous corrents, i es queixa de la falta d'interès pels clàssics i la tradició pròpia. Al pròleg d'*Els dies clars*, lloa, en Armengol, un purisme i una fidelitat a la tradició que ell mateix havia defensat a les pàgines d'*El Diario de Lérida* i de la *Gazeta del Vallès* (NAVARRO 1926: 12):

Sa il·lustre autora, fidel a si mateixa, no en sap de fer poesia cerebral, ni ha volgut entrar en el joc de les complicacions psicològiques ultramodernes, ni en l'artifici de les noves formes; ella, que és Ella, ha servat sa pròpia fesomia artística i son lèxic pur, copsat directa i fidelíssimament de la font clara de la vida, i aquesta puresa i aquesta integritat són el segell de sa personalitat artística.

L'opinió de Navarro sobre els nous corrents literaris la trobem de manera més explícita en una carta oberta a Francesc Montaña, publicada a Lleida el 2 de juny de 1911 (NAVARRO 1911b):¹⁴

14. Aquest text responia una carta oberta que li havia adreçat Francesc Montaña pocs dies abans, publicada a *El Diario de Lérida* el 24 de maig de 1911. Navarro acabava de guanyar la Flor Natural als Jocs Florals de Barcelona. Montaña, crític amb el «conceptisme literari noucentista», li demana que exposi la seva opinió sobre el noucentisme, un moviment amb voluntat d'esdevenir hegemònic i periclitat els moviments anteriors.

És clar que la nota dels innovadors va accentuant-se un xiquet massa, és clar que ja toquem al culteranisme en la forma; és clar que els novíssims iniciats de l'escola noucentista ens trenquen el cap amb sos alambicats conceptes i subtilitats de vella esfinge (¡ah, i amb gran abundor de *galiparla*, alguns cops!), mes, ¿què hi farem? L'afany servil de la ridícula «Europeïtzació» ha arribat fins aquest extrem lamentable. No es llegeixen nostres clàssics gloriosos, s'oblida nostra tradició secular, ens avergonyim del de casa, anc que sia *or vell*, emprò el de fora, el de França sobretot, ens té encisats; i per això abunda tant la poesia «de boulevard».

4. LES COL·LABORACIONS PERIÒDIQUES A LA PREMSA

S'ha documentat la publicació de textos de Navarro en almenys 75 diaris, revistes i butlletins de Catalunya (sobretot), València, Mallorca i Catalunya del Nord. Molts d'aquests textos són presentacions o reedicions de poemes; però també hi ha textos en prosa de característiques diverses. En aquest apartat presentem una part d'aquests textos: les col·laboracions periòdiques que publica a la premsa de Lleida i de Sabadell.

4.1. «De folk-lore»

La col·laboració periòdica més antiga que publica Navarro a la premsa és la secció «De folk-lore», que inclou 19 articles.¹⁵ Aquests textos apareixen per primera vegada a *La Fraternidad Cristiana. Órgano de la Liga Católica y de su patronato obrero* (Lleida), que els publica entre l'agost de 1905 i el maig de 1907. Més tard els torna a publicar la *Gazeta del Vallés* (Sabadell), entre el 30 de novembre de 1910 i el 23 d'abril de 1911.¹⁶ Entremig publica l'article «De folk-lore. La passió vella» a *Catalunya: publicació quinzenal* (Sabadell) (NAVARRO

15. Mantenim la grafia del text original, amb guionet central.

16. COMADRAN (2014) dona notícia de la publicació d'aquesta sèrie a Sabadell.

1908b).¹⁷ Navarro és ja en aquests moments un escriptor conegut i valorat a Lleida, i des del 1907 també a Sabadell, com hem vist més amunt. Les seves col·laboracions amb la premsa local són freqüents: a Lleida el trobem també a la *Veu del Segre*, *Lo Campanar de Lleida*, *La Comarca de Lleida*, *El Diario de Lérida*, *El Correo Leridano* i el *Butlletí del Centre Excursionista de Lleida*; a Sabadell, a més de la *Gazeta del Vallés* i *Catalunya: publicació quinzenal*, publiquen textos seus la *Revista de Sabadell* i el *Diari de Sabadell*.

A «De folk-lore», Navarro hi recull sobretot les converses que ha tingut amb un pastor de la Vall d'Andorra, anomenat Cassany, que ha baixat amb el seu ramat a passar l'hivern a Montclar (un poble de l'antic comtat d'Urgell d'on és rector Navarro des del 1904). La conversa té lloc durant l'hivern i fins a la setmana santa de 1905. Després d'un primer contacte, en què el poeta es mostra admirat per les cançons que ha sentit molt ben cantades pel pastor, Navarro i Cassany convenen a trobar-se cada vespre a la casa on s'hostatja el pastor, per tal que aquest li vagi dictant a Navarro les cançons, rondalles, oracions i qualsevol altra cosa que conegui i li vulgui explicar. Més endavant, quan s'acosti la primavera i per tant el moment de retorn a Andorra de Cassany, Navarro aprofitarà també les seves sortides a caminar per anar a trobar el pastor al camp i seguir treballant en aquest recull. La sèrie «De folk-lore» comença a publicar-se quan Navarro ja té un bon plec de material recollit. Els primers 10 textos, i el penúltim de la sèrie, procedeixen de la conversa amb Cassany.¹⁸ La resta són materials que escolta de gent diversa mentre viu a Montclar d'Urgell.¹⁹

El segon text de la sèrie és una teorització sobre la poesia que, segons Comadran, «se situa a cavall entre el Verdaguer poeta popular

17. Aquest text es publica a *La Fraternidad Cristiana* el dia 1 d'abril de 1906, p. 4-6.

18. Inclouen, entre d'altres, una cançó que Navarro comenta que no ha vist en cap recull de cançons populars, i que publica al primer text de la sèrie «De folk-lore» («Sant Josep lo corredó (?) feu-me dormir aquesta nina...», *La Fraternidad Cristiana*, 16 d'agost de 1905, p. 7).

19. En cap cas cita el nom de l'informant, tot i que en alguns casos comenta que és una dona vella. Entre aquests textos hi ha una rondalla que ell havia escoltat dir a la seva mare de Vilaller, però no recordava («Mare, a la porta hi ha un *niño* que demana caritat...», *La Fraternidad Cristiana*, 15 de març de 1907, p. 5).

i el Maragall assagista» (COMADRAN 2014: 76-77). Navarro separa la construcció formal del poema de l'essència del fet poètic, que considera que neix del poble, de la idealització i sublimació de les emocions humanes; sense això, la poesia només és construcció escolar, art de la paraula, però no poesia. Els veritables i grans poetes (Homer, Dant, Verdaguer, Mistral) són, diu, els qui han sabut trobar les paraules per expressar els elements essencials de la vida dels homes: l'amor, les penes, els somnis, les esperances. El poble és, en aquest sentit, el veritable poeta; els Poetes són la seva veu.²⁰

El veritable poeta és el poble, que amb sos afectes i passions, amb sos ideals i sentiments va elaborant en son si fecundíssim els elements amb què nodrirà ses estrofes el qui encerti a ser son cantaire. Ell engendra el Poeta i ses cançons, com els núvols agombolats engendren lo tro. Per això cada poble ha tingut el seu poeta únic.

4.2. «Marginal»

Entre el 7 d'agost de 1908 i el 23 d'abril de 1911, un autor que signa amb el pseudònim «Equis» publica la columna «Marginal» a *El Diario de Lérida*; una col·laboració periòdica que inclou almenys 204 textos. Alguns indicis suggereixen que mossèn Anton Navarro podria ser el nom que s'amaga al darrere d'Equis; una possibilitat encara incerta que estem investigant.

Dels textos que publica Equis se'n desprèn que és ribagorçà, sacerdot, culte, que admira Verdaguer, que coneix Alcover, que viu a Lleida o entre l'Urgell i les Garrigues, que escriu un català que no és prou de Lleida,²¹ i que assisteix a un acte a què ens consta que va assistir Navarro (la Festa del Bell Parlar de l'Associació de la Lectura

20. *La Fraternidad Cristiana*, 1 d'octubre de 1905, p. 7-8. El text següent de la sèrie torna a fer referència a aquesta teorització sobre la poesia: *La Fraternidad Cristiana*, 1 de novembre de 1905, p. 5-6.

21. El 26 de maig de 1909, al text «Tonades», Equis comenta les reaccions dels lectors a la sèrie «Marginal». Alguns, diu, voldrien «que el meu català fos més de la Banqueta» (la Banqueta és un espai singular de Lleida, la seva façana al riu).

Catalana, el 10 de maig de 1909).²² A més, *El Diario de Lérida* es refereix a Navarro com a «nuestro compañero de redacción» el 29 d'abril de 1911, quan dona notícia de la Flor Natural que guanya mossèn Anton Navarro als Jocs Florals de Barcelona. Però Navarro no havia publicat res signat amb el seu nom real, en aquest diari, des del 23 d'octubre de 1909 (NAVARRO 1909); cal pensar, doncs, que aquest «nuestro compañero de redacción» no es podia referir a col·laboracions puntuals de dos anys enrere, sinó a altres col·laboracions més recents i habituals, que Navarro devia publicar sota pseudònim.

Equis escriu sobre espiritualitat, literatura, actualitat política, educació, filosofia, història, cultura; temes que també trobem més endavant en la columna «Recitacions» del mateix diari, signada per Navarro. L'11 d'octubre de 1908 cita Verdaguer i parla de sant Francesc d'Assís, dos noms de referència per a Navarro. El 26 de novembre comenta que mossèn Alcover (amb qui Navarro col·labora des del 1902)²³ li ha regalat el dietari del seu viatge per Alemanya. El 14 de juliol explica que ha rebut una carta des de Núria, i que saber que els amics el llegeixen el fa sentir menys sol; un comentari que podem situar (si es confirmés que Equis és Navarro) en el context d'una vida solitària a Montclar, que apareix en altres textos publicats pel poeta durant aquests anys.

Tots aquests indicis justifiquen que s'investigui la hipòtesi que Equis sigui un pseudònim de mossèn Anton Navarro; una hipòtesi que pensem que caldria validar, en un altre treball, amb procediments d'anàlisi lingüística forense.

22. *La Ven de Catalunya* del dia 11 de maig, p. 3, dona notícia de la presència de Navarro en la Festa de Bell Parlar: «Al fons de l'escenari s'hi veia la venerable figura de l'aclamat poeta valencià Teodor Llorente, junt amb son gendre, D. Josep Maria Bernal, als qui feien costat els escriptors Lluís B. Nadal, Mossèn Anton Navarro i altres.» Equis esmenta la seva presència en aquest acte a «Bell parlar» (*El Diario de Lérida*, 19 de maig de 1909, p. 1).

23. ALCOVER (1907: 327) explica la seva relació amb Navarro.

4.3. «Recitacions»

La col·laboració d'Equis amb *El Diario de Lérida* es tanca quan s'obre una nova secció, «Recitacions», que signa mossèn Anton Navarro. Si Equis era Navarro, té sentit que el canvi es produeixi precisament el 1911, després que Navarro hagi guanyat la Flor Natural als Jocs Florals de Barcelona i sigui objecte de nombroses felicitacions en els diaris de Lleida. El prestigi guanyat justificaria que, a partir d'aquest moment, signi els articles amb el seu nom.

«Recitacions» es publica gairebé diàriament, amb alguns parèntesis i interrupcions, entre el 23 d'agost de 1911 i el 27 de juliol de 1913.²⁴ Navarro hi escriu al voltant de 200 textos.²⁵ El 1914 en publica una selecció, amb algun text nou, al llibre *Recitacions. Proses rimades*, que conté un total de 93 textos. A més, publica algunes proses d'aquesta sèrie en altres mitjans: *El Restaurador* (Tortosa, 17 de juliol i 21 de desembre de 1912, 22 de febrer de 1913, 1 de març de 1913), *El Propagador del Santo Cristo de Balaguer* (24 de maig de 1912), *Revista de Gerona* (10 de maig de 1913), *El Pirineu Català* (Ripoll, 16 d'agost de 1913), *L'Àpat* (Sant Sadurní d'Anoia, 23 d'agost de 1913), *Renaixement* (Barcelona, 24 d'abril de 1913) i *Il·lustració Catalana* (Barcelona, 16 i 23 d'agost, i 4 d'octubre, de 1914).

Els textos de «Recitacions» inclouen la mirada poètica de Navarro sobre la natura i les emocions humanes, però no només: també hi

24. Aquesta datació corregeix i amplia les dades aportades per CORNUDELLA & MACIÀ (1994: 13). El text «Crucíferes» (26 de maig de 1912), que es considera en aquest treball el primer de «Recitacions», no forma part d'aquesta sèrie: «Crucíferes» és un dels 11 textos esparsos que Navarro publica a *El Diario de Lérida* entre el 7 de maig de 1911 i el 5 de gener de 1913, coetàniament a «Recitacions» (a més d'un text premiat al Certamen de l'Acadèmia Bibliogràfica-Mariana, que es publica el 21 d'octubre de 1913). La data final que proposen Cornudella i Macià per a «Recitacions» coincideix amb la que trobem en la documentació que hem consultat per a aquest treball. Navarro publica gairebé diàriament aquesta columna, amb algunes interrupcions breus i períodes més llargs d'aturada: no hi publica cap text entre el febrer i el juny de 1912, i tampoc entre el març i el juny de 1913.

25. Els exemplars de *El Diario de Lérida* que es conserven a la Biblioteca de l'Institut d'Estudis Ilerdencs, que no són tots els que es van publicar, inclouen 203 textos de la columna «Recitacions».

trobem llegendes, narracions de fets reals i fantàstics, algun conte, cròniques d'excursions, ressenyes de llibres, textos sobre cultura clàssica i europea, sobre cultura popular, sobre història, filosofia, filologia, religió, literatura, art. Un bon nombre dels textos de la sèrie descriuen la vida quotidiana al terme de Montclar, d'on és rector: el paisatge, la feina del camp, la sequera, els captaires i els artistes que passen, la malaltia i la mort. Entre el 13 i el 19 de setembre de 1911 publica sis columnes sobre el valor de la paraula. El 4 de febrer de 1912 publica «Llició d'un abisme», un al·legat contra l'home del segle xx, l'home modern, que troba eminentment immoral, roí i orgullós. El 28 de juny, a propòsit de l'escultor August Rodin, reflexiona sobre el contrast entre l'artista que coneix la tècnica però no té ànima i l'artista que posa el cor en la seva obra. El 14 d'agost de 1912 publica una ressenya de *Les Monjoies*, de Josep Carner. Els mesos de setembre i octubre dedica diversos textos a un viatge que fa per la Cerdanya amb Joan M. Guasch, que els porta a visitar Manuel Cairol, que hi viu (26 de setembre de 1912), i Narcís Oller, que hi té una casa de camp (5 i 6 d'octubre de 1912).

La sèrie inclou un dels tres contes que publica Navarro a *El Diario de Lérida*: el «Conte d'Any Nou».²⁶ Els altres són dos «Conte de reis» diferents, amb el mateix títol, que publica el 1912 i el 1913, sense l'encapçalament «Recitacions».²⁷ Navarro recorre sovint al discurs narratiu com un recurs retòric, informatiu o al·lisonador; però la narrativa no és un gènere literari freqüent en aquest autor, que prefereix la poesia i no escriu cap novel·la —un gènere que considerava «inhumà», tal com explica ell mateix a «Recitacions» (NAVARRÓ 1911c):²⁸

26. *El Diario de Lérida*, 3 de gener de 1912, p. 1. També publicat a NAVARRÓ (1914b).

27. El primer es publica a *El Diario de Lérida*, 6 de gener de 1912, p. 1; *La Falç* (Balaguer), 15 de gener de 1913; *Il·lustració Catalana*, 16 d'agost de 1914; i NAVARRÓ (1914b). El segon es publica a *El Diario de Lérida*, 5 de gener de 1913, p. 2.

28. Els últims anys torna a publicar alguns contes al diari *El Matí* i la revista *Esplai* (suplement d'aquest diari), com ara «La sargantana i les formigues» (*El Matí*, 31 d'agost de 1929), «L'escarabat i el grill» (*El Matí*, 6 d'octubre de 1929), «El rei dels ocells» (*Esplai*, 11 de març de 1934) o «El captaire sant» (*Esplai*, 22 d'abril de 1934), entre d'altres.

La novel·la és el llibre fastidiós per excel·lència, ha dit un escriptor contemporani, i jo em penso que té raó. Perquè la novel·la és enemiga de la pau de l'esperit, perquè mata l'amor exagerant-lo, perquè de l'home portat de fortes passions en fa un heroi, sent així que no ho és sinó qui sap dominar-les; perquè cerca el desordre; perquè profana el dolor; perquè la novel·la, en son afany de parlar de l'home, és per excel·lència inhumana.

La novel·la romàntica és inhumana perquè desvia de son camí el sentiment, fent-lo sentimentalisme. Per això abomino del René i del Werter. La novel·la realista és inhumana, perquè en son afany d'anàlisi, com el vampir, dessagna el cor; per això m'espanta Balzac. La novel·la filosòfica és inhumana perquè engendra el fatalisme deformant la idea. I àdhuc la novel·la religiosa és perfectament inútil per a la Fe. La novel·la moral és perillosa perquè de l'exemple en fa anècdota.

La novel·la moderna les inclou a totes. És monstruosa, vanitosa, destructora, boja, irracional. És una nova Medusa amb serpent per cabellera, ulls de foc follet empunyant aquell tió flamejant engendrador de malvestats i discòrdies.

6. CONCLUSIÓ

En aquest article hem volgut donar notícia del vessant menys conegut de l'obra de mossèn Anton Navarro: les traduccions i la prosa. Aquesta part de la seva obra constitueix un corpus de dimensions considerables en relació amb el conjunt de textos documentats del poeta, i cal tenir-la present si es vol situar de manera adequada l'obra de Navarro en el context del seu temps.

Pel que fa a les traduccions, hem aportat la troballa d'una traducció al castellà de poemes marians de Jacint Verdaguer i hem documentat l'existència de la traducció, també al castellà, d'una obra de teatre de mossèn Ramon Garriga: *La Glòria*. També hem estudiat les circumstàncies de l'edició, en llatí i en català, de les *Obres* de Dècim Magne Ausoni. En aquest cas, la col·laboració de mossèn Anton Navarro amb Carles Riba ens fa veure un Navarro erudit i bon traductor al català, però inexpert editor crític del text llatí.

Pel que fa a l'obra en prosa, hem presentat i ressenyat alguns dels textos més rellevants: el pròleg del poemari *Els dies clars* d'Agnès Ar-

mengol i les col·laboracions periòdiques a la premsa; uns textos que constitueixen un testimoni valuós per conèixer el poeta Navarro i, per tant, un material imprescindible per poder aprofundir en l'estudi del conjunt de la seva obra.

El pròleg ens ha permès exposar la bona acollida de l'obra de Navarro en un Sabadell conservador on no arrela el Modernisme, i on la poesia de Navarro es percep com una innovació. A més, hem mostrat l'opinió de Navarro sobre els nous corrents literaris, que considera que valoren poc la bona literatura de la tradició pròpia i s'emmirallen en la literatura europea, especialment la francesa.

Quant a les col·laboracions periòdiques a la premsa, hem pogut, en primer lloc, situar la publicació de la sèrie «De folk-lore» tant a Lleida com a Sabadell, cosa que completa la informació aportada per COMADRAN (2014), que situa la publicació d'aquests textos només a Sabadell. D'altra banda, hem exposat alguns indicis que justifiquen la hipòtesi que Navarro sigui l'autor de la columna «Marginal», publicada amb el pseudònim Equis a *El Diario de Lérida* entre 1908 i 1911. Finalment, hem corregit i ampliat la datació coneguda fins ara dels textos de la columna «Recitacions», publicada també a *El Diario de Lérida* entre 1911 i 1913.

BIBLIOGRAFIA

- ALCOVER (1907): Mn Antoni Alcover, «Dietari de l'excursió filològica feta amb el Dr. Schädel dins el domini català, de 31 de juliol a 13 de setembre de 1906», *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, tom III, 8, gener-abril, maig-agost, p. 257-367.
- ALTURO & MACIÀ (2023): Núria Alturo i Xavier Macià, «La balada de l'hivern d'Anton Navarro: literatura i cançó popular», *Els Marges* 131, p. 28-48.
- ALTURO & MACIÀ (2024): «Mossèn Anton Navarro: la veu parlada», *Ripacurtia* II-6, p. 121-133.
- AUSONI (1924): Dècim Magne Ausoni, *Obres*, vol. I, text revisat i traducció de Carles Riba i Anton Navarro, Barcelona: Fundació Bernat Metge [1931, 2a edició a cura de Joan Petit].

- AUSONI (1928): *Obres*, vol. II, text revisat per Joaquim Balcells, traducció de Carles Riba i Anton Navarro, Barcelona: Fundació Bernat Metge.
- BOULANGER (1926): André Boulanger, «D. M. Ausoni. Obres, vol. I, Text i traducció de C. Riba i A. Navarro (Escriptors llatins, publicats per la Fundació Bernat Metge. Barcelona, Editorial Catalana, 1924, 1 vol, in-8; de xviii et 116-116 pages», *Revue des études anciennes* 28, p. 99-100.
- BULART (1939): Antoni Bulart i Rialp, «Víctimas del terror rojo. El poeta catalán Mn. Antón Navarro. Maestro en 'Gay Saber'», *La Vanguardia*, 11 de febrer, p. 16.
- BUSQUETS (1931): Anton Busquets i Punset, «Pòrtic», dins Josep Cardona, *Històries i fantasies*, Sabadell: Biblioteca sabadellenca, p. 15-16.
- CASALS (2014): Quintí Casals, *Modernització i Renaixença a la Lleida del segle XIX*, Lleida: Pagès Editors.
- COMADRAN (2014): Marc Comadran Orpí, *El procés d'expansió del noucentisme cap a «segones ciutats»: el cas de Sabadell (1910-1923)*, Universitat Autònoma de Barcelona, Tesi doctoral. En línia a: <<http://hdl.handle.net/10803/285042>> [Consulta: 12-6-2024].
- CORNUDELLA & MACIÀ (1994): Joan Cornudella i Xavier Macià, «Introducció», dins Mossèn Anton Navarro, *Pla i muntanya. Antologia poètica*, Tremp: Garsineu Edicions, p. 5-19.
- CORNUDELLA (1994): Joan Cornudella, «Una generació de junedencs sota el mestratge de mossèn Antoni Navarro (1901-1936)», *Ilderda. Humanitats* 51, p. 129-136.
- CORNUDELLA (1995): «Mossèn Anton Navarro i els Jocs Florals d'Agramunt de l'any 1912», *URTX. Revista cultura de l'Urgell* 7, p. 223-239.
- CORNUDELLA (2002): «L'aportació de la cultura urgellenca a la Renaixença literària de Ponent», *URTX. Revista cultura de l'Urgell* 15, p. 237-244.
- COSTA (1926): Giovanni Costa, «Cultura catalana e classicismo», *Bilychnis* [Ressenyat a *El Autonomista*, 11 de novembre, p. 1].
- FRANQUESA (2013): Montserrat Franquesa Gòdia, *La Fundació Ber-*

- nat Metge: una obra de país (1923-1938), Barcelona: PAM; «Textos i estudis de cultura catalana» 181.
- GUARDIOLA (2009): Carles-Jordi Guardiola, «Carles Riba, traductor (1922-1925). Tretze cartes inèdites a Joan Estelrich», *Miscel·lània Joaquim Molas*, vol. 4, Barcelona: PAM; «Estudis de Llengua i Literatura Catalanes» LIX, p. 104, 154-155.
- GUARDIOLA (2020): *Cartes de Carles Riba. Recollides i anotades per Carles-Jordi Guardiola*, Barcelona: IEC, En línia a: <<https://www.iec.cat/carles-riba/presentacio.asp>> [Consulta: 12-6-2024].
- HELLO (1921): Ernest Hello, «La recherche», dins *Contes extraordinaires*, París: Librairie Académique Perrin, p. 295-304.
- LL., C. (1929): LL. C., «L'equivocació de Mossèn Garriga», *Ceretània*, 21 d'abril, p. 2.
- MACIÀ (1988): Xavier Macià, «Entre la Renaixença i els orígens del Noucentisme. Mossèn Antoni Navarro, vindicació», *Collegats. Anuari del Centre d'Estudis del Pallars* 2, p. 117-129.
- MACIÀ (2003): «Estudi introductori», dins Mn. A. Navarro, *La balada de l'hivern. Poema del Ribagorça*, Lleida: Ajuntament de Vilaller, Col·legi Episcopal de Lleida i Pagès Editors, p. 7-19.
- MALET (2009): Gerard Malet, *Els Jocs Florals de Lleida 1895-1923. Discursos i materials*, Lleida: Universitat de Lleida.
- MORETA (2014): Ignasi Moreta, «Ernest Hello: les motivacions d'una traducció de Maragall», *Haidé. Estudis maragallians. Butlletí de l'Arxiu Joan Maragall* 3, p. 119-125.
- NAVARRO (1902): Mossèn Anton Navarro, «A la memòria del eminent Poeta Mossen Jacinto Verdaguer», *Patria. Revista Literària Catalana* 6, p. 65.
- NAVARRO (1908a): Rdo. D. Antonio Navarro, Pbro., «Flores marianas (Traducciones libres de M. Jacinto Verdaguer)», Premio I. Flor Natural. *Certamen de l'Academia Bibliografico-Mariana para solemnizar el Aniversario VL de su instalación en la tarde del 13 de octubre de 1907*, Lleida: Imp. Mariana, p. 31-42.
- NAVARRO (1908b): «De folk-lore. La passió vella», *Catalunya: publicació quinzenal*, 15 d'abril, p. 3.
- NAVARRO (1908c): «Mossen Jascinto Verdaguer y sa obra poética», Discurs llegit en la solemne vetllada literaria musical que la Lliga

- Regionalista de Sabadell, va dedicar á la memoria de Mossen Jacinto Verdaguer, Pbre. lo día 8 de Mars de 1908, en ocasió de colocar lo retrat del immortal poeta, obra del Rvnt. En Joseph Ma Bosch, Pbre., en son saló d'actes, Sabadell: Imprempta y Encuadernacions de J. Canals Domenech, Sabadell.
- NAVARRO (1909): «Contes blanchs (Llibre de Moss. Ramon Garriga)», *El Diario de Lérida*, 23 d'octubre, p. 1.
- NAVARRO (1911a): «Prosa y vers» [Ressenya del llibre *Estampes y calcomanies* de Mn. Ramon Garriga], *El Diario de Lérida*, 27 de juny, p. 1.
- NAVARRO (1911b): «Carta-resposta á D. Francesch Montaña», *El Diario de Lérida*, 2 de juny, 1, p. 2.
- NAVARRO (1911c): «La novela», *Recitaciones. El Diario de Lérida*, 6 d'octubre, p. 1.
- NAVARRO (1912): «Carta oberta a Mossèn Ramon Garriga», *Recitaciones. El Diario de Lérida*, 20 de juny, p. 1.
- NAVARRO (1914a): «Carta oberta a Mossèn Ramon Garriga», *Ilustració Catalana*, 4 d'octubre, p. 472.
- NAVARRO (1914b): *Recitaciones. Proses rimades*, Lleida: Impremta Sol & Benet.
- NAVARRO (1925a): «Hora florida», *Roses i estels*, Barcelona: Llibreria Verdaguer, p. 33-34.
- NAVARRO (1925b): «El jardí de Samalús», De la Colla, *Llevant de taula*, edició d'ofrena, juny, Barcelona: Estampa La Renaxensa, p. 36-37.
- NAVARRO (1926): «Pòrtic», dins Agnès Armengol, *Els dies clars*, Sabadell: Biblioteca Sabadellenca, p. 9-12.
- NAVARRO (1927): «Oració a la lluernia», *Medallons*, Barcelona: Impremta de La Casa Provincial de la Caritat, p. 68.
- PINYOL & SANTANACH (2018): Ramon Pinyol i Torrents, Joan Santanach, «Jacint Verdaguer», dins Enric Cassany i Josep Maria Domingo (dir.), *Història de la literatura catalana, V, Literatura contemporània (I), El vuit-cents*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana, Editorial Barcino, Ajuntament de Barcelona, p. 375-431.
- RIBA & NAVARRO (1924): Carles Riba i mossèn Anton Navarro, «Introducció», dins D. M. Ausoni, *Obres*, vol. I, Barcelona: Fundació Bernat Metge [1931, 2a edició a cura de Joan Petit, p. I-XIX].

- SERRA I BOLDÚ (1903): Valeri Serra i Boldú, «Mossèn Anton Navarro», *Catalunya* 15, p. 105-106.
- S. R. (1926): S. R., «Ausoni. Obres, p. p. Charles Riba et A. Navarro, t. I., Barcelone, Editorial Catalana, 1924; in-8, xviii-232 pages», *Revue archéologique* 23, 1 de gener, p. 159.
- VERDAGUER (1902): Mossen Jacinto Verdaguer, *Flors de Maria*, Barcelona: Estampa de la Casa P. de Caritat.